

«TIMOR ADDIT HONOREM»

SOBRE ALGUNES CARACTERÍSTIQUES DE LA POR POST COVID-19

Ramon Alcoberro

«*Timor addit honorem*», és una frase en llatí que aproximadament significa: “el temor que produeixes en el altres afegeix t’afegeix honor”. Ser capaç de crear por és el que definia l’home poderós al món antic – i sucumbir a la por era cosa “de nenes”, de febles, de pobres. Però a partir del segle XVIII les coses van començar a canviar. La Il·lustració va reescriure el relat sobre la vida humana. Per entendre el món ja no va caldre consultar la Bíblia; n’hi havia prou amb l’Enciclopèdia, que era molt més eficaç i real en les seves descripcions. La ciència i la tècnica produïen progrés i curaven malalties, cosa que no s’aconseguia amb oracions. I tallar el coll a Lluís XVI va mostrar que les repúbliques eren molt més eficaces que les monarquies a l’hora de produir menjar i llibertat. Però sempre hi ha hagut romàntics i adversaris del progrés. De la mateixa manera la por és una característica de la psique humana sempre present.

Thomas Hobbes ho va escriure al capítol 13 del Leviatan: en l’estat natural regna la por. No tan sols seria absurd viure com si la por no existís, sinó que el sentit de la política és protegir-nos-en. Per evitar la violència que regna en la naturalesa necessitem un Estat que eviti la por de la vida quotidiana creant paradoxalment eines (polítiques) que tinguin el monopoli de la violència. Però sobre la por, pel que fa a la natura, Hobbes s’equivocava i pel que fa a la cultura exagerava. Sabem que hi ha pors funcionals que ajuden a sobreviure i pors disfuncionals que no es deuen a un perill real sinó que son induïdes (per exemple per mares possessives respecte als seus fills o per religions i sistemes polítics o educatius) que paralitzen i maten. Tampoc és la por l’estat “normal” en la naturalesa: avui que allí on no arriba la depredació humana els animals no tenen por i que només moren violentament els animals febles, malalts o vells. Però la suposada misèria de l’home en l’Estat natural i la necessitat de superar la por van crear un mite bastant absurd en filosofia política: el del suposat “estat de naturalesa” del qual caldria sortir a través d’una mena de pacte polític.

La teoria del contracte, originada en Hobbes i divulgada per Rousseau, ha estat realment perversa perquè situava la por i no la confiança en el nucli mateix de l’activitat política, però descriu d’una manera molt consistent el que succeeix en societats on la violència, la por i la misèria determinen la vida humana. El text de Hobbes diu el següent:

«En una condició així [l’estat de naturalesa] no hi ha lloc per al treball perquè el seu fruit se’ns presenta incert; i en conseqüència no hi ha conreu de la terra, no hi ha navegació, no hi ha ús de productes que podrien importar-se per mar, no es construeixen cases (...) I pitjor encara, hi ha una por constant i un perill constant de morir de mort violenta. I la vida de l’home és solitària, pobre, desagradable, brutal i curta.»

En les societats antigues només Déu podia estalviar-se la por – i per això a l’Antic Testament trobem l’episodi en que l’àngel tranquil·litza Tobies dient-li: «No temeu. La pau sigui amb vosaltres» (Tob. 12, 17), però el normal era la situació de dominació i fins i tot el Gènesi dona a Adam i Eva l’ordre de dominar la terra. *Solitària, pobre, desagradable, brutal i curta* és la situació que viu l’home arrossegat per la por. Però a diferència del que pensaven Rousseau i Hobbes no n’hi ha prou amb l’Estat (just) i amb una legislació acordada per evitar la por. Això és degut a que la por pot tenir múltiples formes i no n’hi ha prou amb les lleis actuals per preveure pors futures. La por és un sentiment que no es derrota només mitjançant lleis justes. Cal, a més, que es basteixi una “societat decent”, acostumada a la tolerància. En general quan la religió pesa

molt en l'esfera pública i quan les societats son pobres i les diferències en els nivells econòmics son molt altes, també costa molt aconseguir la decència social. La por a la mort i a la misèria és una eina de coacció molt poderosa que usen els Estats autoritaris mentre la promoció de la confiança és la marca dels Estats democràtics.

L'escrutini públic i permanent de ideologies i de les vides privades és la marca més òbvia d'una societat totalitària – i per això al segle XXI son tan perilloses les xarxes socials (Facebook, Twitter, Instagram, Whatsapp...). La pandèmia Covid-19 és sinistra per a les llibertats personals, en la mesura que fa augmentar la por acostumant la gent al control "higiènic", a la limitació de drets personals i a la pèrdua de la normalitat en temes tan bàsics com la lliure circulació i el dret al treball digne. Completa aquesta situació de misèria emocional la circulació mundial d'imatges brutals. Persones atemorides seran molt útils, indubtablement, per tal que posicions les posicions polítiques autoritàries obtinguin rèdits electorals.

El despotisme es caracteritza per ser un poder il·limitat, concentrat i no subjecte a control. Aquestes tres circumstàncies s'han vist accentuades, d'una manera fins i tot ridícula, en la gestió que l'executiu espanyol de Pedro Sánchez ha fet de la pandèmia Covid-19. Fins i tot s'ha vist a Espanya l'ús de l'exèrcit per part de l'executiu en labors de control de la dissidència. Aquesta és una eina "de manual" i molt útil a tot arreu del món per a tapar de forma autoritària la gestió corrupta de l'Estat que la pandèmia Covid-19 pot arribar a naturalitzar. Si un pacte polític té sentit és el de minimitzar la por i construir confiança.

La psicologia social ensenya que la por depèn de tres elements. Hi ha d'haver d'entrada unes circumstàncies polítiques, econòmiques i socials que la justifiquin. Amb el paisatge que queda al món després de la pandèmia és clar que les circumstàncies existeixen. Cal a més que les reaccions siguin desmesurades. I és obvi que tancar/empresonar ("confinar", en diuen) la gent a les seves cases i provocar atur i misèria social és d'una desmesura absoluta. Finalment per tal que la por triomfi cal que es converteixi en un símptoma subjectiu, que s'interioritzi i ens bloquegi emocionalment. L'epidèmia de Covid-19 ha augmentat la histèria social a extrems brutals. Tenim, doncs, ben amanits els ingredients d'una societat autoritària. Que el guisat tingui èxit i ens obliguin a menjar-lo tant si com no dependrà de l'habilitat que tingui la societat civil per tal de crear vincles de confiança i evitar l'epidèmia de por i de bloqueig emocional que pot portar amb ella el triomf de polítiques histèriques i d'una vigilància electrònica molt més perillosa que cap coronavirus.